

TÁRSASÁGI HÍREK

SZABÓ PÁL

EGY UTOLSÓ MOZAIK. EMLÉKEZÉS OLAJOS TERÉZIÁRA (1941–2018)

„A cseppek helyett sírjátok esőnyi könnyet, ti felhők, a kedvesség uralkodója, Konstantínosz halott.” A magas rangú Symeon Metaphrastés krónikáíró, jogász, jogtudós és költő e szavakkal búcsúzott Bíborbanszületett (Porphyrogennétos) (VII.) Konstaninos császártól az ún. *madridi illusztrált Skylitzés-kézirat* margóján fennmaradt versének utolsó soráiban. E felütés hangneme jogos, mert a közelmúltban a hazai bizantinológiát komoly veszteség érte. A szegedi klasszika-filológus, nyelvész, nyugalmazott egyetemi tanár Olajos Terézia professzor asszony 2018. december 29-én, életének 77. esztendejében türelemmel viselt betegségében örökre letette a tollat, hosszú és gazdag tudományos életpályát hagyva maga mögött.

1941-ben Türkevén született, a gyermekkorát Kecskeméten töltötte, életének további szakasza végig Szegedhez fűzte. A Szegedi Tudományegyetemen (akkori nevén József Attila Tudományegyetem) latin–görög–francia szakos diplomát szerzett, emellett a történelem szakon is egy éven át tanult. Kitűnő nyelvrészének és filológiai jártasságának köszönhetően már első publikációi egyikét is közölte az *Antik Tanulmányok* (*Merobaudés művei*, 1966). Meghatározó indíttatást és háttérrel jelentett az egyetemen későbbi férje, Szádeczky-Kardoss Samu klasszika-filológus professzor, a pályatársai közül pedig az Árpád-kori magyar–bizánci történelmet kutató Makk Ferenc. Később többször emlegette az akkor Szegeden is tanszékvezető ókortörténész, Hahn István szakmai biztatását és segítségét.

Nagyobb hányattásoktól mentesen bontakozhatott ki szakmai kutatói és oktatói pályája. Először a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékére került tanársegédként (1965–1971), majd a szegedi József Attila Tudományegyetem tanszékein dolgozott különböző pozíciókban (Történeti Segédtudományok Tanszéki Csoport, tudományos munkatárs, főmunkatárs; Klasszika-Filológiai Tanszék, egyetemi docens, tanszékvezető egyetemi tanár). A szegedi bizantinológia művelése szempontjából fontos előrelépést hozott, hogy a Kristó Gyula történészprofesszor által létrehozott Történeti Segédtudományok Tanszék keretén belül elkülönülhetett egy Bizantinológia és Középlatin Filológiai Tanszéki Csoport, amelyen 1999-től Olajos Terézia állandó helyet kapott. Az ő és Szádeczky professzor nevéhez fűződött a szegedi egyetemen ekkoriban elindított *Opuscula Byzantina* sorozat gondozása. Ugyanakkor fontos hangsúlyt helyezett a nemzetközi tudományos konferenciákon való részvétel-

re, Washingtontól Koppenhágától át Szófiáig. Neve ismert lett a nemzetközi bizantinológiai fórumokon, több kutatóval, például André Guillou professzorral, Paolo Odorico és Peter Schreiner professzorokkal szintén szakmai kapcsolatban volt.

Tudományos munkájának fő területe a bizantinológiai alapú klasszika-filológia, amelyet főleg a VI. századi bizánci történetírónak, császári tisztviselőnek, Theophylaktos Simokattésnek szentelt. Hahn István irányításával kandidátusi disszertációja ebből a témából született (*Theophylaktos Simokattés, a történetíró*. Szeged, 1977). A bizánci történetíró műveltségének vizsgálata, *Világtörténelem (Oikumeniké Historia)* című munkájának forrásai, a szerteágazó kézirati hagyomány kutatása, az életrajzi adatok pontosítása, az antik görög líra hatásának vizsgálata egyaránt helyet kapott publikációiban. Theophylaktos kutatásának nemzetközi visszhangját jól mutatta, hogy 1988-ban a neves Brill Kiadónál a *Byzantina Neerlandica* sorozat 10. köteteként megjelent *Les sources de Théophylacte Simocatta historien* című munkája. 2012-ben a bizánci történetíró *Világtörténelem* című munkájának teljes magyar nyelvű fordítása és kiadása ez irányú tevékenységének megkoronázását jelentette.

Férjével, Szádeczky-Kardoss Samuval együtt dolgozott az avar történelem forrásainak kutatása, szövegkiadásai során. Ez nemcsak közösen írt tanulmányokat, hanem a tudós házaspár együtt végzett forráskiadó munkáját is jelentette (*Az avar történelem forrásai*). Már Theophylaktos történeti művének vizsgálatához behatóan tanulmányoznia kellett a korabeli avar–szláv viszonyokat is. Ez túlmutatott a filológiai érdeklődésén, a magyarság őstörténetéhez való ragaszkodását jelezte. Ő maga egy helyen így írt erről: „A magyar kutatók számára ezenkívül azért is becses a mű, mert a Kárpát-medence és a kelet-európai steppe története tárul fel a kora bizánci historikus híradásai nyomán, sőt egy hosszabb részletében, az ún. szkíta exkurzusban páratlanul információgazdag és hiteles tájékoztatást ad a belső-ázsiai Türk Birodalom, sőt Kína (Észak-Kína) viszonyairól és történetéről is.”

A magyar őstörténet kutatóinak körében a legnagyobb hatású tanulmányát még pályája kezdetén közölte. A 860-ban Német Lajos keleti frank király adománylevelének másolatában feltűnt „*Ungariorum marcha*” hegyének elnevezése a Nagy Károly által létrehozott avar vazallus állam határnevét őrizte meg, jóval a honfoglalás megállapított időpontja előtt. Megállapította, hogy az oklevélnek a XIV. századi másolatban átírt „*Ungarorum marcha*” elnevezése pedig a késő avarok (onogurok) magyarokkal való azonosításának forrásává léphet elő (*Antik Tanulmányok*, 1969). Olajos Terézia a honfoglalás kori avar továbbélés kérdésével is foglalkozott. Regino püspök a magyar honfoglalásról írt sorainak értelmezésekor például a krónika „*Pannoniorum et Avarorum solitudines*” kitételét a pannonok és az avarok nem „*lakatlan*”, hanem „*helyhez kötött települések nélküli pusztái*”-nak tudja be. Bizantinológusként kedvelt bizánci uralkodója Bíborban-született (VII.) Konstantin császár, akinek *De administrando imperio* (DAI) címen ismert munkáját több alkalommal elemezte, vizsgálta. Sőt, Moravcsik Gyula fordításának újabb edíciójához előszót is írt (2003). A magyar vonatkozású részei kapcsán – Moravcsik szövegmegállapítását korrigálva – figyelme kiterjedt a görög textus interpunkciós tagolásának vizsgálatára is (DAI 30, 21–25).

Ugyanakkor fontos feladatának tekintette Moravcsik Gyula magyar vonatkozású forráskiadásának folytatását. Pályafutásának végén, a szegedi bizantinológiai OTKA kutatócsoportunk vezetőjeként Baán István forrásgyűjteményének kiadását is felügyelte. Emellett folytatta az Árpád-kori újabb bizánci források felkutatását, amelynek eredménye egy supplementum-kötetben látott napvilágot (*Bizánci források az Árpád-kori magyar történelemhez. Kiegészítés Moravcsik Gyula „Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai” című forrásgyűjteményéhez.* Szeged 2015). Szerteágazó tudományos munkássága és a tudományág léte iránt érzett aggodalma olyan perspektivikus lehetőséget adott számára, hogy a hazai bizantinológia aktuális helyzetét felmérje (*A magyar bizantinológia a 20/21. század fordulóján.* Antik Tanulmányok, 2011).

Nem volt a klasszikus értelemben vett tanítványnevelő tudós, de szívesen lehetőséget adott az ilyen irányú érdeklődés kielégítésére. Élénken élnek emlékezetünkben ógörög szemináriumainak egyes pillanatai, legyen szó akár az Ilias vagy az Antigoné, akár a bizánci történetírók fragmentumainak olvasásáról. Főleg a korai és középbizánci időszakról tartotta egyetemi előadásait, de ógörög szövegolvasó kurzust hirdetett a Priskos rhétór által megörökített, a hun Attilához indított bizánci követséget leíró fragmentumról (*Excerpta de legationibus Romanorum ad gentes*), valamint a DAI magyar vonatkozású részeiről.

Tekintélyt parancsoló nyelvi képességének birtokában, szelíd hangjával, ugyanakkor határozott egyéniségével férjének halála után némileg magára maradt. Az egyedüllét érzését nem a betegség, hanem az növelte, amikor az életből sorra eltávoztak mellőle tisztelt egyetemi kollégái. Nyugdíjazását követően *professor emeritaként* is órát tartott, a medievisztikai doktori alprogramban tanított, vállalta a Bizánchoz kapcsolódó disszertációink témavezetését is. Emlékét tudománynépszerűsítő írásai, szócikkei, könyvfejezetei szélesebb körben is megőrzik. Otthonában, férje emlékét életben tartva alkotott haláláig. 2019. január 18-i temetésével egy gazdag tudományos életmű zárult le véglegesen.

JUHÁSZ ERIKA

BESZÁMOLÓ A MAGYAR BIZANTINOLÓGIAI TÁRSASÁG 2018. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az év első felében a Magyar Bizantinológiai Társaság az ELTE Eötvös József Collegiumának Byzantium Központja által szervezett *Byzanz und das Abendland VI.* (2018. április 16–19.) nemzetközi konferencia szervezési feladataiban vett részt. A Társaság több tagja előadóként is szerepelt a konferencián, amelyről részletes beszámoló olvasható az Antik Tanulmányokban.¹

A 34 idegen nyelvű bizánci tárgyú előadás mellett az egyetemi hallgatók tömbösített szemináriumon is részt vehettek Hermann Harrauer és Claudia Kreuzsaler irányításával, ahol kiadatlan kései papiruszok kerültek terítékre.

A résztvevők megtekinthették az Országos Széchényi Könyvtár *Regiomontanus 550* című kiállítását.

A konferencia alatt két bizantinológiai tárgyú könyv (a *Byzanz und das Abendland V.* konferencia előadásainak szerkesztett változataiból készült kötetek) bemutatására is sor került:

2018. április 16.

Byzance et l'Occident IV. Permanence et migration (Antiquitas – Byzantium – Renascentia XXXIV). Éd. Egedi-Kovács Emese. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest 2018. 280 p.

A kötetet bemutatta Benoît Grévin és Egedi-Kovács Emese.

2018. április 18.

Byzanz und das Abendland V. Studia Byzantino-Occidentalia (Antiquitas – Byzantium – Renascentia XXXII). Hrsg. Juhász Erika. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest 2018. 187 p.

A kötetet bemutatta Peter Schreiner.

¹ Horváth L.: Beszámoló a *Byzanz und das Abendland VI.* (ELTE Eötvös József Collegium – 2018. április 16–19.) konferenciáról. AntTan 62 (2018) 281–289.

Az őszi félévben a Társaság visszatért a hagyományos (havi rendszerességű) felolvasóülésekhez:

2018. szeptember 20.

Komáromi László (PPKE JÁK): *A bizánci hatás kérdése a középkori magyar jogban*

2018. október 25.

Hunyadi Zsolt (SZTE BTK): *A keresztes hadjáratok kutatásának új útjai, avagy: mi történt Sir Steven Runciman óta*

2018. november 23.

Kötetbemutató: *Studia Hellenica II. Horváth Endre válogatott tanulmányai*. Szerk. Horváth László, Nakos Konstantinos és Solti Dóra. ELTE Eötvös József Collegium Budapest 2018.

A Dimitrios Letsios görög nagykövet tiszteletére ajánlott kötetet és Horváth Endre munkásságát méltatta Balogh Jánosné dr. Horváth Terézia (néprajzkutató, Horváth Endre lánya), Solti E. Dóra (az ELTE Újgörög Tanszéki Szakcsoport vezetője, az EC Byzantium Központ oktató-kutatója) és Mészáros Tamás (az ELTE Márton Áron Szakkollégium igazgatója, az Eötvös Collegium Bollók János Klasszika-filológia műhely vezetője, az EC Byzantium Központ oktató-kutatója).

A Magyar Bizantinológiai Társaság kezdettől fogva hangsúlyozza az ó-, középi és újgörög tanulmányok egységességét, ezért a XX. századi újgörög stúdiumok megapozójának, Horváth Endrének szentelt könyv különös jelentőségű a Társaság szakmai programjában. A Horváth Endre három legfontosabb tanulmányát közlő kötetben Moravcsik Gyula nekrológja is szerepel, Horváth László (az Eötvös Collegium igazgatója, a Byzantium Központ kutatója, az ELTE ógörög tanszékének oktatója) pedig értékes levéltári dokumentumok feldolgozásán keresztül mutatja be Horváth Endre munkásságát, az Eötvös Collegiumhoz való kötődését és tudományos jelentőségét.

2018. december 13.

Takács Imre (ELTE BTK): *Bizánc és Magyarország a művészettörténet szemszögéből: keleti tárgyak és eszmék importja az Árpád-korban*

Az előadások szervezésében a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya Klasszika-filológiai Bizottságának Bizantinológiai Munkabizottsága is közreműködött.

A Magyar Bizantinológiai Társaság 2018. december 13-án tartotta évi rendes közgyűlését, melyen a pénzügyi és szakmai beszámolók elfogadása, valamint a tagfelvételi kérelmek megtárgyalása mellett két fontos kérdés került szóba: a Társaság sikerrel pályázott a Nemzeti Együttműködési Alap kollégiumai által kiírt *Civil szervezetek szakmai programjának támogatása 2018* című pályázaton, s 1 200 000 Ft támogatásban részesült.

Elhangzott a 2018. szeptember 22-én Athénban az Intercongress keretein belül tartott AIEB-közgyűlés eseményeinek beszámolója, különös tekintettel a soron következő nemzetközi bizantinológiai kongresszussal (2021. augusztus 23–28., Isztambul) kapcsolatos tudnivalókra:

Összeállt a plenáris előadások és a kerekasztalok előzetes listája. A szervezők a beérkezett majd 100 kerekasztal-javaslat közül 58 folyamodványt fogadtak el, a többiek – a korábbi kongresszushoz (2016, Belgrád) hasonlóan – az ún. *Thematic Free Communications* kategóriában kapnak lehetőséget. Az elnökségi döntés értelmében Magyarországról az Eötvös József Collegium Byzantium Központja szervezhet kerekasztalt a kongresszuson *Textual Criticism in the Interpretation of Social Context: Byzantium and Beyond* címmel.

Egyéni előadóként 2019. április 15-től lehet jelentkezni a kongresszus honlapján.

A kongresszuson való részvétel regisztrációs díjhoz kötött, melyet 2020. december végétől lehet befizetni. Az összeg kezdetben 120 euró, amely a kongresszus időpontjának közeledtével emelkedik: 2021. márciustól 170 euró, 2021. májustól 220 euró. A diákok kedvezményesen 50, 70, illetve 100 euróért regisztrálhatnak. Kísérő személyeknek (a jelentkezés időpontjától függetlenül) 100 eurót kell fizetniük. A kongresszussal kapcsolatos tudnivalók a jövőben a www.byzcongress2021.org honlapon lesznek olvashatók.